

who produce migrants related news in Europe are presented. It was concluded that formation of reason-based trust which is connected to rational thinking among news media consumers can become conceptual basis for media literacy trainings conduction. Skills of reason-based trust actualization are a necessary condition of media literacy and media competence.

Keywords: reason-based and implicit trust, strategic and moralistic trust, particularized and generalized trust, news media, migrants.

Відомості про авторів:

Бондаревська Ірина Олегівна – Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, кандидат психологічних наук, доцент, старший науковий співробітник лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти;

Михайленко Вікторія Олександрівна – Одеська державна академія технічного регулювання та якості, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри суспільно-гуманітарної підготовки.

Статтю подано до друку 27.09.2018.

УДК 159.923.2

© Л. В. Долинська, О. І. Пенькова, 2018

Л. В. Долинська, О. І. Пенькова (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПРОЦЕСУ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ У СИСТЕМІ СІМЕЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ

Долинська Л. В., Пенькова О.І. Психологічні закономірності становлення процесу самовдосконалення у системі сімейно-ціннісних орієнтацій. У статті проаналізовано концептуальні підходи у визначенні психологічного змісту процесу самовдосконалення школярів; виокремлено психолого-педагогічні детермінанти; обґрунтовано основні умови його формування. Самовдосконалення особистості залежить від її власної активності, яка сприяє самотворенню і самоствердженню цінності Я. Необхідною умовою розвитку даного процесу є тісний взаємозв'язок змістових характеристик його цілей з актуальними цінностями суспільства, які фактично виступають регуляторами взаємин.

Доведено, що учні та їх батьки здійснюють ціннісний вибір на основі нормативних вимог суспільства; він реалізується шляхом пошуку внутрішніх резервів досягнення значущої мети. У процесі самовдосконалення підлітки та старшокласники активізують лише ті цінності, які відіграють важливу роль у їх житті. Саме завдяки цьому формується індивідуальна система ціннісних орієнтацій, від яких залежить динаміка процесу самовдосконалення особистості.

Ключові слова: особистість, цінності, самосвідомість, самовдосконалення, самореалізація, поведінка.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема самовдосконалення особистості актуалізувалась у зв'язку з дослідженням процесів, у яких відображаються різні аспекти самосвідомості: (Боришевський М.І. [2], Костюк Г.С. [4], Максименко С.Д. [5], Сердюк Л.З. [10]. В зарубіжній психології дане питання вивчали: Р. Бернс [1], У. Джемс [3], А. Маслоу [6], Г. Олпорт [8], К. Роджерс [11] та інші.

У працях, що вивчають процес самовдосконалення, суттєвим є визначення психологічного змісту самого поняття та розмежування його з іншими спорідненими поняттями. Під самовдосконаленням найчастіше розуміють вміння людини розкривати власні можливості, підпорядковуючи своїм цілям психічні та фізичні функції організму. Дане явище визначається

також і як забезпечення особистісної активності, що обумовлює прояв наполегливості, цілеспрямованості, ініціативності у вчинках, діяльності, праці. В роботах деяких авторів самовдосконалення розглядається як процес, що спрямований на корекцію або зміну дій у відповідності із завданнями суб'єкта й умовами, у яких він діє.

У психологічній літературі під самовдосконаленням розуміється система психічного самовпливу з метою свідомого управління особистістю своїми психічними станами у відповідності з вимогами ситуації та доцільністю. Самовдосконалення є функціональним вираженням тих внутрішніх умов, що визначають ефект зовнішніх, передусім соціальних впливів, завдяки яким особистості притаманна властивість самоактивності. Але найбільш важливу роль відіграє та обставина, що в процесі самовдосконалення здійснюється потреба індивіда реалізувати себе в своєму особистому, індивідуальному творчому пориві, в реальному значущому для нього досягненні і потребі прийняття його досягнень іншими, суспільством як реально соціально значущого, потреба приймати участь у відтворенні соціального через презентацію йому свого Я, відбутися як реальний носій соціального.

Сучасні психологічні концепції різноманітні у своєму розумінні сутності феномену Я, самосвідомості і самовдосконалення. Так, деякі з авторів розглядають як синоніми такі поняття як Я, «Я – концепція», образ Я, ідентичність, вбачаючи загальні риси у їх формуванні і проявах. Інші, навпаки, намагаючись подати структуру свідомості ієрархічно, наполягають на розмежуванні цих понять.

Зарубіжні автори широко використовують поняття «Я – концепція». К.Роджерс [11] розглядає «Я – концепцію» як організований і послідовний концептуальний гештальт, складений із сприйняття якостей Я (або «мене»), взаємовідносин Я з іншими людьми і з різноманітними аспектами життя, а також цінностей, пов'язаних з даними сприйняттями. Він вважає, що даний гештальт доступний для свідомості, але не обов'язково усвідомлюваний, і зазначає, що, як тільки гештальт усвідомлюється, відразу ж включається механізм оцінювання суб'єктом своїх якостей.

Р. Бернс [1] уявляє «Я – концепцію» як сукупність усіх уявлень індивіда про себе, пов'язану з їх оцінкою. «Я – образ» розглядається як описова складова «Я – концепції», оцінна грань представлена в її структурі самооцінкою.

На постнекласичному етапі розвитку психології стало очевидно, що від процесів пізнання необхідно переходити до дослідження існування суб'єкта. Суб'єкт пізнає світ вибірково, керуючись власними ціннісними перевагами. Отже, пізнаючи, діючи, людина змінює не лише світ, а й себе. У кожній особистості є не лише індивідуальне, а й універсальне, загальнолюдське. Проблема цінностей посідає особливе місце в психології: цінністю визнається те, що визначає суб'єктивну значущість для людини будь-яких предметів, відносин, принципів, ідей. Цінність у свідомості особистості існує в уявленнях про себе, у самовідчуттях і самоставленнях, тобто визначається когнітивними, емоційними і оцінними характеристиками. Цілком очевидно, що ставлення до значущих об'єктів, оточуючих людей у значній мірі залежить від психологічної характеристики самовизначення і самоствердження суб'єкта.

Ціннісно-смісловий аспект, що представлений у працях М.Й. Боришевського [1], С.Д. Максименка [5], О.Л. Музики, [7], О.І. Пенькової [9], Л.З. Сердюк [10] та ін. розглядає регулятивну роль таких факторів як спосіб життя, норми, ритуали, цінності, ціннісні орієнтації, ідеали, інтереси та їх вплив на характер регулювання й вибір стилю поведінки в соціумі.

Більшість авторів однак у розумінні основних питань, пов'язаних з сприйманням і оцінкою особистістю самої себе, у визнанні багатоплановості структури самосвідомості, її процесуальності, постійного розвитку. Процес усвідомлення себе відбувається у єдності когнітивної оцінки своїх можливостей, досягнень і емоційних реакцій, переживань з приводу цієї

оцінки, тобто, самоствавлення. Самоствавлення органічно пов'язане з самопізнанням, являє собою його емоційно-особистісну складову. Оскільки свідомість є знання про оточуючий світ і ставлення до нього, самопізнання – єдність пізнання себе і ставлення до себе.

Отже, найважливішою умовою розвитку процесу самовдосконалення є тісний взаємозв'язок змістових характеристик його цілей з актуальними, життєво важливими потребами особистості, зокрема з її потребою входження в соціум, з потребою самовизначитись у ньому і знайти можливість самоствердитись у цьому соціумі.

Мета статті – дослідити характер ціннісних орієнтацій, що забезпечують результативність процесу самовдосконалення підлітків та старшокласників у сімейній взаємодії.

Виклад методики і результатів дослідження. Для реалізації поставлених завдань ми застосували анкету, у якій просили підлітків, старшокласників, (досліджувані – учні 7, 11 класів СЗШ № 184 м. Києва) та їх батьків прорангувати за ступенем значущості список з п'ятнадцяти пунктів, що включають перелік цінностей самовдосконалення особистості. Наводимо їх для прикладу.

Цінності, пов'язані з оцінкою зовнішності: мати красиву зовнішність; виглядати дорослішим; бути успішним. **Соціально-комунікативні цінності:** мати теплі взаємини з батьками та родиною; мати хороші стосунки з друзями та оточуючими; користуватись авторитетом у школі. **Матеріальні цінності:** заробляти на життя; купувати дорогі речі; забезпечити собі матеріальний комфорт. **Цінності самореалізації:** виховувати у собі творче ставлення до праці, бути готовим до свідомого вибору майбутньої професії; розвивати власні пізнавальні інтереси і творчу активність при опануванні знань; уміти самостійно здобувати знання, постійно знайомитися з новими досягненнями науки і техніки. **Морально-етичні цінності:** самореалізуватись як духовна особистість; оволодівати національною культурою і духовною спадщиною свого народу; уміти діяти у відповідності з власними переконаннями та брати участь у житті країни.

Отримані результати подані у табл. 1, 2.

Розглядаючи отримані результати, необхідно зазначити, що у підлітковому віці інтенсивно розвивається самосвідомість, формуються такі її риси, як самокритичність, почуття власної гідності, вимогливість до себе, глибше усвідомлюються власні фізичні, розумові і моральні якості. Особливе місце в розвитку особистості підлітка посідають цінності спілкування з батьками та родиною, з друзями та оточуючими, що задовольняє потребу підлітка у визнанні його Я, в реалізації себе для інших, що призводить врешті до побудови своїх життєвих планів, визначення своєї власної професійної перспективи.

Дані експерименту показали, що цінність «бути успішним» учні визнають пріоритетною. Це дає їм можливість не лише звернути на себе увагу, показати себе, а й побачити своє Я в оцінці інших людей, отримати їх визнання. На думку ж батьків, даний критерій не настільки значущий, порівняно з вибором майбутньої професії та можливістю здобувати знання, завдяки чому реалізується потреба їх дитини у визначенні свого місця в суспільстві, у здійсненні власних життєвих планів.

Критерій, що стосується зовнішності, не відіграє істотного значення для батьків. В той час для учнів ця цінність – актуальна. Позиція Я у наших досліджуваних досить багатопланова. Підлітки намагаються розкрити власну індивідуальність, апелюючи не лише до зовнішніх якостей, але й оцінюючи власну роль у соціальному оточенні. Слід зазначити, що вони перебувають у важкій ситуації, тому що потреба у самовдосконаленні досить часто гальмується відсутністю розуміння та поваги до них дорослих, що призводить до затримки особистісного розвитку. Разом з тим, актуалізація власного зростання, формування самосвідомості, самовизначення вимагає від підлітків усвідомлення свого Я в суспільстві і суспільства в собі та для себе.

Таблиця 1

Кількісні показники рангування цінностей самовдосконалення підлітками та їх батьками

№ /п	Характеристика цінностей	Учні (N=60)		Батьки (N=50)	
		Бали	Ранг	Бали	Ранг
1.	Мати красиву зовнішність	7,0	4	9,7	10
2.	Виглядати дорослішим	9,7	11	12,4	15
3.	Бути успішним	5,7	3	6,7	6
4.	Мати теплі взаємини з батьками та родиною	2,0	1	2,3	1
5.	Мати хороші стосунки з друзями та оточуючими	3,6	2	3,9	2
6.	Користуватись авторитетом у школі	9,9	12	11,2	13
7.	Заробляти на життя	9,1	10	6,6	5
8.	Купувати дорогі речі	12,1	15	11,9	14
9.	Забезпечити собі матеріальний комфорт	8,5	8	7,5	8
10.	Виховувати у собі творче ставлення до праці, бути готовим до свідомого вибору майбутньої професії	7,1	5	5,5	3
11.	Розвивати власні пізнавальні інтереси і творчу активність при опануванні знань	7,4	6	6,8	7
12.	Уміти самостійно здобувати знання, постійно знайомитися з новими досягненнями науки і техніки	7,8	7	6,2	4
13.	Самореалізуватись як духовна особистість	8,7	9	7,7	9
14.	Оволодівати національною культурою і духовною спадщиною свого народу	10,5	13	10,2	12
15.	Уміти діяти у відповідності з власними переконаннями та брати участь у житті країни	11,2	14	10,0	11

При аналізі отриманих результатів неможливо залишити поза увагою той факт, що у виборах досліджуваних морально-етичні цінності посідають загалом останні місця. Дану специфіку можна пояснити тією обставиною, що, на відміну від предметного світу, моральні цінності більш опосередковано пов'язані з оточуючим середовищем. Не всі учні можуть усвідомити суть соціальних вимог, а отже, відтворити їх у власній свідомості. Засвоєння особистістю суспільних морально-етичних цінностей і перетворення їх в ефективні регулятори поведінки відбувається завдяки індивідуально-особистісному корегуванню. Інколи при переході суспільних, моральних цінностей на рівень особистості порушується ієрархія цих цінностей: цінності, першочергові для суспільства, втрачають таке значення в особистісній ієрархії, а на їх місце висувуються інші. Всі ці процеси можуть бути зумовлені як об'єктивними, так і суб'єктивними, особистісними факторами. Дані протиріччя – закономірні і повинні враховуватись психологами, педагогами та батьками.

Таблиця 2

**Кількісні показники рангування цінностей самовдосконалення
старшокласниками та їх батьками**

№ /п	Характеристика цінностей	Учні (N=60)		Батьки (N=60)	
		Бали	Ранг	Бали	Ранг
1.	Мати красиву зовнішність	7,6	6	10,2	13
2.	Виглядати дорослішим	10,7	12	12,4	15
3.	Бути успішним	4,3	2	7,0	6
4.	Мати теплі взаємини з батьками та родиною	3,0	1	2,8	1
5.	Мати хороші стосунки з друзями та оточуючими	4,5	3	4,4	2
6.	Користуватись авторитетом у школі	10,1	11	9,1	10
7.	Заробляти на життя	6,4	5	9,2	11
8.	Купувати дорогі речі	11,4	13	11,8	14
9.	Забезпечити собі матеріальний комфорт	8,0	8	8,4	8
10.	Виховувати у собі творче ставлення до праці, бути готовим до свідомого вибору майбутньої професії	6,2	4	5,2	4
11.	Розвивати власні пізнавальні інтереси і творчу активність при опануванні знань	7,8	7	5,1	3
12.	Уміти самостійно здобувати знання, постійно знайомитися з новими досягненнями науки і техніки	8,3	9	6,3	5
13.	Самореалізуватись як духовна особистість	8,9	10	8,1	7
14.	Оволодівати національною культурою і духовною спадщиною свого народу	12,0	15	9,0	9
15.	Уміти діяти у відповідності з власними переконаннями та брати участь у житті країни	11,5	14	9,5	12

Аналізуючи одержані результати, слід констатувати, що самовдосконалення – це не автономна змінна, а взаємозв'язок пов'язаних між собою змістовних критеріїв, якими можуть бути духовні цінності, ідеали, моральні норми, соціально-культурні стандарти, оцінки інших людей. Експериментальні дані свідчать: старшокласники віддають перевагу цінностям самореалізації, тобто здійснюють вибір на основі нормативних вимог суспільства, що пов'язано з розвитком їх соціальної активності, яка скерована на приведення внутрішніх резервів у відповідність до умов зовнішнього середовища, для успішного досягнення значущої мети. А саме – особистісного професійного зростання. Батьки надають перевагу цінностям матеріального добробуту. На наш погляд, процес самовдосконалення у даному випадку

реалізується шляхом пошуку предметних цінностей, якими можуть бути об'єкти матеріального світу. Дані цінності дозволяють особистості здійснювати соціальну адаптацію, що, з погляду батьків, є особливо значущим у житті.

Не менш важливим фактором для респондентів є цінності, пов'язані з оцінкою зовнішності. Адже, щоб сформуванню думки про себе, про власний потенціал, особистість повинна мати деякі уявлення про себе, свої якості, знання і вміння, вона має оцінити, наскільки вони у неї розвинені, порівняно з суспільними або власними стандартами. Отже, самовдосконалення – усвідомлення цінності власного Я, яке спрямоване на адаптацію до інших людей чи до інших соціальних груп. При вимірюванні соціально-комунікативних цінностей використовувались наступні критерії: теплі взаємини з близькими та родиною; хороші стосунки з друзями та оточуючими; авторитет у школі. Як показали експериментальні дані, досліджувані, як учні, так і батьки, обрали даний критерій визначальним. В той час усвідомлення старшокласниками своєї значущості досягається за рахунок власного авторитету, що дозволяє їм здійснювати соціальну адаптацію. Цінності взаємин з батьками та друзями не відкидаються, але й не приймаються як актуально необхідні цілі для власного самовдосконалення. Потреба у спілкуванні формується у особистості в процесі взаємин з оточуючими. Численні дослідження свідчать про те, що ефективно розв'язання проблем самосвідомості, самовизначення, самовдосконалення неможливе без діалогу з оточуючими людьми, без їх допомоги. Спілкуючись з друзями, батьками, вчителями учні відчують потребу в знаходженні свого Я у цьому середовищі. Емоційно-ціннісні ставлення до себе стають визначальними в поведінці юнаків, провідне місце починають посідати особистісні і моральні цінності, зростає стійкість і об'єктивність самооцінки. Що стосується батьків, то вони керуються особистісними потребами, метою яких є інтеграція взаємовідносин з іншими при збереженні власної ідентичності та індивідуальності.

У процесі самовдосконалення старшокласники актуалізують лише ті цінності, які відіграють у їх житті важливу роль. Саме завдяки цьому формується індивідуальна система ціннісних орієнтацій, від яких залежить динаміка даного процесу. Наявність вибору і свобода його здійснення позитивно впливає на мотивацію. Можна говорити, що цінності стають підставою для самовдосконалення і є факторами самореалізації особистості, сприяючи появі ефективних засобів самовдосконалення, ціннісний компонент разом з тим може обмежувати життєві домагання, коли це необхідно для реалізації найбільш значущих для особистості життєвих цілей.

Висновки. Проблема самовдосконалення особистості є однією з найактуальніших у психології. Основними умовами становлення даного феномену слід визнати такі фактори як сімейно-ціннісне спілкування та власна активність індивіда. У спілкуванні засвоюються форми, види і критерії оцінок; в індивідуальному досвіді відбувається їх апробація, наповнення особистісною сутністю. Із оцінок оточуючих дитина постійно виокремлює критерії і способи оцінювання інших та переносить їх на себе. Так відбувається формування самовдосконалення особистості. І яке воно буде загалом залежить від особливостей взаємодії з дитиною, від ставлення до неї оточуючих, насамперед батьків, педагогів, однолітків. У роботі доведено, що учні та їх батьки здійснюють ціннісний вибір на основі нормативних вимог суспільства; він реалізується шляхом пошуку внутрішніх резервів досягнення значущої мети. У процесі самовдосконалення підлітки та старшокласники активізують лише ті цінності, які відіграють важливу роль у їх житті. Саме завдяки цьому формується індивідуальна система ціннісних орієнтацій, від яких залежить динаміка самовдосконалення особистості.

Література

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс – М.: Прогресс, 1986.
2. Боришевський М.І. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: Монографія / М.І. Боришевський – К.: Академвидав, 2010. – 416с.

3. *Джемс У.* Личность / У Джемс // Психология самосознания: Хрестоматия. Самара: БАХРАХ – М, 2000. С. 7-44.
4. *Костюк Г.С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк // Під ред. Л.М. Проколієнко. – К.: Рад. шк., 1989. – 608с.
5. *Максименко С.Д.* Структура особистості: теоретико-методологічний аспект дослідження / С.Д. Максименко // Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України // За ред.. С.Д. Максименка. – Нора-прінт, 2004. – Вип. 24. – С. 3-15.
6. *Маслоу А.* Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб.: Питер, 2008, 352 с.
7. *Музика О.Л.* Особистісно-ціннісна взаємодія як чинник розвитку педагогічної обдарованості / О.Л. Музика // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Том VI: Психологія обдарованості. – Випуск 13. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – С. 6-19.
8. *Олпорт Г.* Становление личности: Избранные труды / Г. Олпорт / Под ред. Д.А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2002. – 462 с.
9. *Пенькова О.І.* Психологічні аспекти саморегуляції особистості / О. І. Пенькова // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Том IX: Загальна психологія. Історична психологія. – Випуск 9. – К.: Талком, 2016. – С. 393-399.
10. *Психолого-педагогічні основи процесу самотворення особистості.* – Монографія [Електронний ресурс]; За ред. Л.З. Сердюк. – К.: Педагогічна думка. – 2015. – [http // lib.iitta gov/u.a./](http://lib.iitta.gov/u.a/) ISBN 978-966-644-410-6. С. 95-98.
11. *Роджерс К.* Вчитися бути вільним / К. Роджерс // Гуманістична психологія: Антологія в 3-х т. / За ред. Р. Трача і Г. Балла. – Т. 1. – К., 2001.

Транслітераційний переклад літературних джерел

1. *Berns R.* Razvitie Ya-kontseptzii i vospitanie / R. Berns – М.: Progress, 1986.
2. *Borishhevskiy M.Y.* Doroga do sebe: Vld osnov sub'Ektnostl do vershin duhovnostl: Monograflya / M.Y. Borishhevskiy – К.: Akademvidav, 2010. – 416s.
3. *Dzhems U.* Lichnost / U Dzhems // Psihologiya samosoznaniya: Hrestomatiya. Samara: BAHRAH – М, 2000. S. 7-44.
4. *Kostyuk G.S.* Navchalno-vihovniy protsess I psihlchniy rozvitok osobistostl / G.S. Kostyuk // Pld red. L.M. ProkolIenko. – К.: Rad. shk., 1989. – 608s.
5. *Maksimenko S.D.* Struktura osobistostl: teoretiko-metodologlchniy aspekt doslIdzhennya / S.D. Maksimenko // Naukovl zapiski Institutu psihologlYi Imenl G.S. Kostyuka APN UkraYini // Za red.. S.D. Maksimenka. – Nora-prlnt, 2004. – Vip. 24. – S. 3-15.
6. *Maslou A.* Motivatsiya i lichnost / A. Maslou. – SPb.: Piter, 2008, 352 s.
7. *Muzika O.L.* OsobistIsno-tslInnIsna vzaEmodlya yak chinnik rozvitku pedagoglchnoYi obdarovanostl / O.L. Muzika // Aktualnl problemi psihologlYi: Zblrnk naukovih prats Institutu psihologlYi Imenl G.S. Kostyuka NAPN UkraYini. – Tom VI: Psihologlya obdarovanostl. – Vipusk 13. – KiYiv-Zhitomir: Vid-vo ZhDU Im. I. Franka, 2017. – S. 6-19.
8. *Olport G.* Stanovlenie lichnosti: Izbrannyye trudy / G. Olport / Pod red. D.A. Leonteva. – М.: Smyisl, 2002. – 462 s.
9. *Penkova O.I.* Psihologlchnl aspekti samoregulyatslYi osobistostl / O. I. Penkova // Aktualnl problemi psihologlYi. Zblrnk naukovih prats Institutu psihologlYi Imenl G.S. Kostyuka NAPN UkraYini. – Tom IX: Zagalna psihologlya. Istorichna psihologlya. – Vipusk 9. – К.: Talkom, 2016. – S. 393-399.
10. *Psihologo-pedagoglchnl osnovi protsesu samotvorennya osobistostl.* – Monograflya [Elektronniy resurs]; Za red. L.Z. Serdyuk. – К.: Pedagoglchna dumka. – 2015. – [http // lib.iitta gov/u.a./](http://lib.iitta.gov/u.a/) ISBN 978-966-644-410-6. С. 95-98.

11. *Rodzhers K. Vchitisya buti vllnim / K. Rodzhers // Gumanistichna psihologiya: Antologiya v Z-h t. / Za red. R. Tracha I G. Balla. – T. 1. – K., 2001.*

Долинская Л.В., Пенькова Е. И. Психологические закономерности становления процесса самосовершенствования в системе семейно-ценностных ориентаций. В статье проанализировано концептуальные подходы в определении психологического содержания процесса самосовершенствования школьников; выделено психолого-педагогические детерминанты; обоснованы основные условия его формирования. Самосовершенствование личности зависит от ее собственной активности, которая способствует самосозиданию и самоутверждению ценности Я. Необходимым условием развития данного процесса является тесная взаимосвязь содержательных характеристик его целей с актуальными ценностями общества, фактически выступающими регуляторами взаимоотношений.

Доказано, что учащиеся и их родители осуществляют ценностный выбор на основании нормативных требований общества; он реализуется путем поиска внутренних резервов достижения значимой цели. В процессе самосовершенствования подростки и старшеклассники активизируют только те ценности, которые играют важную роль в их жизни. Именно благодаря этому формируется индивидуальная система ценностных ориентаций, от которых зависит динамика процесса самосовершенствования личности.

Ключевые слова: личность, ценности, самосознание, самосовершенствование, самореализация, поведение.

Dolynska L. V., Penkova O. I. Psychological regularities of the formation of the self-improvement process in the system of family-value orientations. In the article the conceptual approaches in determination of psychological content of schoolchildren self-improvement process have been analyzed; psychological and pedagogical determinants have been selected; the basic conditions of its forming have been grounded. Personality self-improvement depends on his/her own activity, which promotes self-creation and self-affirmation of «Self» value. Close interconnection between content characteristics of personality's purposes and actual values of society (which truly are the regulators of mutual relationships) are the necessary condition of this process development.

It is proven that schoolchildren and their parents carry out valued choice on the basis of the normative requirements of the society; it is realized by means of search of the internal reserves of the meaningful purpose achievement. In the process of self-improvement teenagers and high school students activate only those values, which play an important part in theirs life. It is through this, the individual system of value orientation, on which the self-improvement process dynamic depends, is forming.

Keywords: personality, values, consciousness, self-improvement, self-realization, conduct.

Відомості про авторів:

Долинська Любов Василівна – кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова;

Пенькова Олена Іванівна – кандидат психологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту психології імені Г.С.Костюка.

Information about the authors:

Dolynska Lubov Vasylivna – PhD in Psychology, Professor, the Head of Psychology Department of National Pedagogical Dragomanov University;

Penkova Olena Ivanivna – PhD in Psychology, Lead Researcher of G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.

Статтю подано до друку 28.03.2018.